

Malíř z vášně a zoufalství

VINCENT VAN GOGH

1853–1890

Vincent van Gogh, individualista a ve velké míře samouk, byl jedním z nejvýznamnějších průkopníků moderního malířství. Vyšel z impresionismu, svým vlastním způsobem ho překonal a stal se význačným předchůdcem expresionismu. Jeho rozsáhlé, výrazné dílo, ale i jeho nešťastný život, který byl poznamenán neúspěchem (za celý svůj život neprodal ani jediný obraz), nesmírnými vnitřními pochybnostmi a obrovskou tvořivostí, ba posedlostí prací, vždy znovu probouzely zájem pozdějších generací.

Vincent van Gogh se narodil v roce 1853 jako syn evangelického faráře v Groot-Zundert v severním Holandsku. Po pobytu v různých internátech nastoupil v roce 1869 do strýčova obchodu s uměleckými předměty v Den Haagu, kde zůstal až do roku 1876. Obchodní cesty ho tehdy zavedly mezi jiným do Londýna a Paříže. V té době také navázal korespondenci s o čtyři roky mladším bratrem Theem, která trvala po celý jeho život.

Hledání povolání

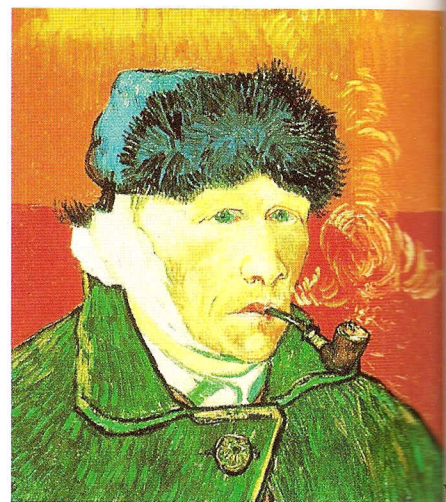
Po krátké době učitelování se van Gogh začal připravovat na povolání metodistického pomocného kazatele a věnoval se studiu teologie v Amsterdamu, které však brzy pro potíže s učením a ze strachu před neúspěchy přerušil. Také na bruselské misijní škole ztroskotal, směl však koncem roku 1878 nastoupit na vlastní náklady jako dobrovolný misionář do kraje belgických horníků v Borinagi. Přes svou silnou sociálně náboženskou horlivost tam však nenašel cestu k lidem. Aby překonal vnitřní napětí, začal v té době kreslit. Nejdříve kreslil podle předloh Jeana-Françoise Milleta, kterému se po celý život obdivoval, později vytvářel také vlastní kresby a akvarely, jejichž tématem byl chudobný život tamějších horníků. V roce 1880 se zapsal na uměleckou

akademii v Bruselu, zůstal však v podstatě samoukem a kopíroval celou řadu sociálně romantických obrazů. Krátký návrat do rodičovského domu skončil nešťastnou láskou k ovdovělé sestřenici a dočasnou roztržkou s rodinou. Koncem roku 1881 nastoupil Vincent do učení ke svému bratraci, malíři Antonu Mauvemu, v Den Haagu. Mauve mu radil, aby maloval olejovými barvami. Pod vlivem sociálně kritických románů Flauberta a především Zoly se van Gogh rozhodl, že se stane malířem prostých lidí. Chtěl se věnovat zejména životu rolníků. Po krátkém pobytu na venkově, z jehož osamělosti však brzy uprchl, se v roce 1883 ještě jednou vrátil na dva roky do domu svých rodičů v Nuenenu. I tento pobyt byl zastíněn nešťastnou láskou.

Advokát prostého života

V té době začalo ono období, kdy neúnavně pracoval, poháněn strachem, že nikdy nedokáže dát správný výraz své představě soudobé malby charakteristický pro veškerou tvorbu zbývajících let jeho života. Namaloval asi padesát obrazů lidí své vlasti, především rolníků a tkalců. Z plánovaného cyklu o životě rolníků uskutečnil pouze sedm litografií.

V roce 1885 po četných studiích dohotovil obraz *Jedlíci brambor*. Společný osud těchto

Vlastní podobizna se zavázaným uchem,

1889. Olej na plátně, 51 x 45 cm.

Mr. A Mrs. Leigh B. Block, Chicago

pětí lidí je vyjádřen chudým jídlem a společným posezením pod sporým světlem petrolejové lampy. Barvy jsou tmavé, většinou šedodohnědé tóny vyjadřují zemitost. Van Gogh sám srovnával barevný tón obrazu s barvou neloupaných brambor špinavých od hlíny.

Obraz zároveň vyjadřuje silné sociální zaujetí i rezignaci. Postavy působí zkrroušeně, mají utrápené tváře, které působí takřka jako karkatury, kostnaté ruce. Obrazy z těchto let jsou malovány v tmavých barvách, jejich linie působí těžkopádně a zjednodušeně; tyto práce byly označeny jako „ztrápený, temný realismus“.

Van Gogh v Paříži

Po krátkém pobytu na umělecké akademii v Antverpách od podzimu roku 1885, kde se nadchl pro Rubensovo dílo, ale především studoval techniku japonského barevného dřevorezu, se van Gogh v březnu roku 1888 překvapivě objevil v Paříži, kde jeho bratr Theo vedl uměleckou galerii.

Navázal styk se skupinou impresionistů, jejichž umění v té době ovšem již překročilo své zenit. Pobyt v Paříži můžeme označit za van Goghův určitý „klíčový zážitek“. Byl nadšen zářivostí jižního slunce a stále více rozjasňoval svou paletu. Naučil se používat čistší barvy v intenzivnějších kontrastech a usiloval o komplementární barevné akordy základních i smíšených barev (červená-zelená, modrá-oranžová, žlutá-fialová).

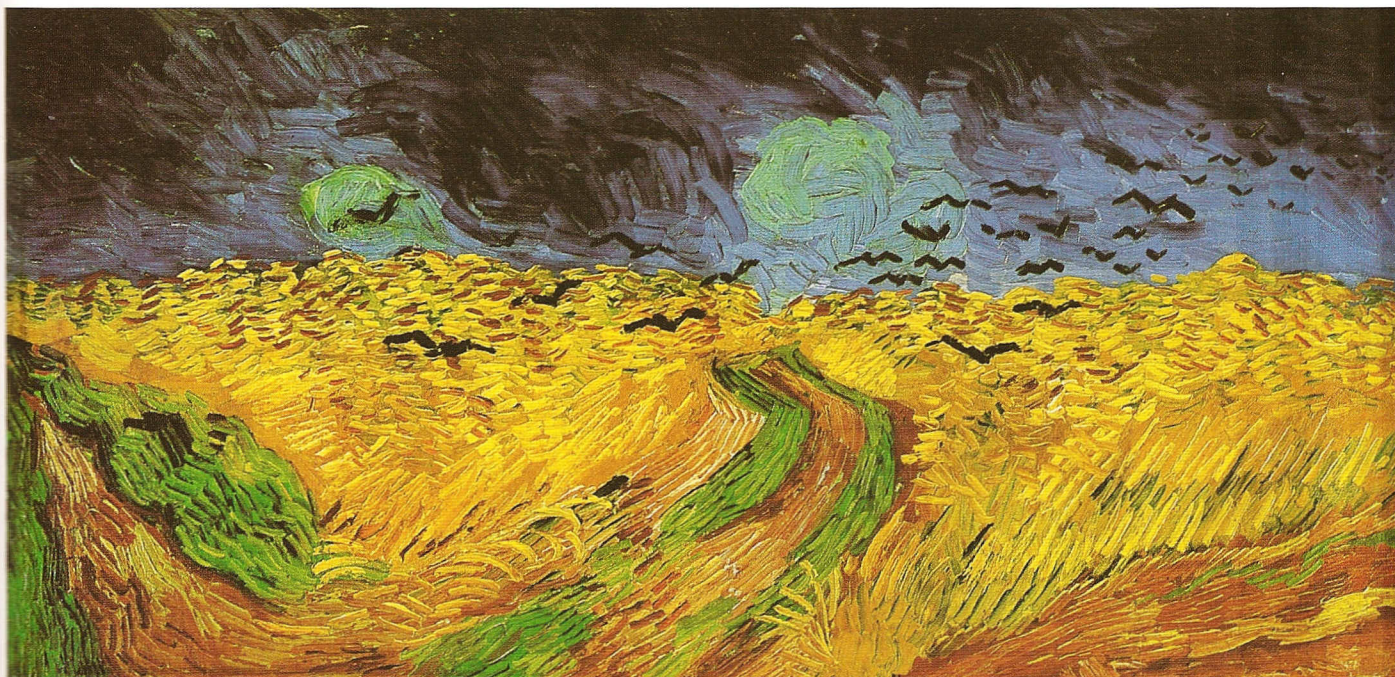
V některých ze svých 23 autoportrétů, které v té době namaloval, i v některých jiných obrazech experimentoval s prismatickým štěpením světla nebo homogenních barevných ploch na malé, silně vibrující barevné čárky podobou pointilistů.

Arles – umělecký vrchol a psychické zhroutení

Odpuzován hlučným a namáhavým společenským životem v Paříži, odstěhoval se van

Jedlíci brambor, 1885. Olej na plátně, 81,5 x 114,5 cm. Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterlo

Stenogram zjitřené duše: Oblité pole s havrany, 1890. Olej na plátně, 51 x 101 cm. Vincent van Gogh Foundation, Van Gogh Museum, Amsterdam

Gogh na radu Toulouse-Lautreca v únoru 1888 do jihofrancouzského městečka Arles, kde chtěl ve svém „žlutém domě“ uskutečnit sen o umělecké pospolitosti. Vyměňoval si autoportréty s různými umělci a snažil se získat si přátelství především Gauguina, kterého zval do Arles.

Jestliže již v Paříži převzal od Gauguina a z japonského dřevorezu zdůrazňování barevné plochy ohraničené silnými konturami, nalezl nyní pod sluncem Provence výtvarný výraz, který později jeho dílo tak proslavil – širokými, volnými tahy štětce nanášel rychle, často v extázi, svítivé, mnohdy přehnaně pestré barvy a vytvářel obrazové prostory, jejichž působení hloubky nespočívá ve správném vyjádření perspektivy, ale hlavně v intenzivních barevných kontrastech. Akcentování předmětů a postav a snaha zvýraznit u zobrazených osob a věcí to, co tvoří jejich podstatu a charakterizuje je, vedly van Gogha někdy k deformaci předmětů na obraze a k sugestivnímu vytváření prostoru.

Tak namaloval obraz *Terasa kavárny večer* se zdůrazněním silných kontrastů žluté kavárny a temně modrého nebe a modročerné ulice končící v temnu. Blízké i vzdálené je zde zachyceno se stejnou barevnou intenzitou, což odporuje vzdušné, již od dob renesance známé perspektivě, která způsobuje, že barvy se zvětšují se hloubkou prostoru blednou. Tímto způsobem zvýraznil van Gogh plošnost obrazu a uvedl ji do protikladu k přirozenému vidění, proti němuž postavil skutečnost citěnou, plnou napětí.

V říjnu 1888 přijel do Arles Paul Gauguin, jehož umění a úsudku si van Gogh vážil mnohem více než svého vlastního. Avšak již krátce před Vánocemi skončila spolupráce obou umělců prudkou hádkou, po níž si nervově rozrušený van Gogh uřízl ucho (a věnoval ho jedné prostitutce jako „dárek na památku“).

Stavy silného rozrušení se v následujících měsících střídaly s těžkými depresemi, což však malíř nemohlo zabránit v tom, aby dále pracoval jako posedlý. Tak vznikly jeho slavné obrazy slunečnic, obrazy ovocných stromů, padacích mostů, domů a jejich interiérů.

Saint-Rémy a konec

V květnu 1889 se van Gogh dobrovolně odebíral na léčení do nervového sanatoria v Saint-Rémy nedaleko Arles, kde po krátké fázi uklidnění dostal místnost k práci. Jeho pobyt zde byl poznamenán halucinacemi, tísnivými sny a intenzivními myšlenkami na smrt. Avšak tyto stavy se neustále střídaly s obdobími usilovné práce, nejdříve u okna jeho pokoje, později opět venku. Strach z duševní choroby ho poháněl ke stále většímu úspěchu. Kromě obrazů krajín vytvořil řadu obrazů podle Milletových, Daumierových, Delacroixových a Rembrandtových předloh.

S postupující chorobou jeho obrazy vypadají jako uchvácené proudícím vlněním v přírodě a atmosféře. Jako protikladná proudění bojují o svou převahu jednotlivé barevné dráhy, sestávající z krátkých a hustě vedle sebe

Terasa kavárny večer, 1888. Olej na plátně, 81 x 65,5 cm. Rijksmuseum Kröller-Müller, Otterlo

vedených tahů štětce. Zejména stromy působí často jako šlehající plameny, některé předměty dokonce jako by splývaly.

V květnu 1890 opustil van Gogh ústav v Saint-Rémy a odjel do Auvers-sur-Oise nedaleko Paříže, kde o něj pečoval lékař a přítel umění doktor Gachet. V posledních dvou měsících vytvořil Gogh ještě asi 70 obrazů. Obrazy krajín z těchto týdnů jsou expresivnější, rozervanější a zoufalejší, ale také vřelejší než jeho dřívější díla. Dne 27. července 1890 se Vincent van Gogh postřelil ranou z pušky a o dva dny později zemřel v náručí svého bratra Thea.

